

САЙТ "КОЗАЦЬКОГО КРАЮ" В ІНТЕРНЕТІ
WWW.COSSACKLAND.ORG.UA

Козацький край

Спецвипуск

№ 2 (112)
квітень 2019 року

ХОЛОДНИЙ ЯР: ВІЙНА ЧЕРЕЗ 100 РОКІВ...

У ЗОНІ ООС ВОЮЄ БРИГАДА
"ХОЛОДНИЙ ЯР"...

Спецвипуск підготовлено за сприяння Всеукраїнської
правозахисної організації «Меморіал»

ПАМ'ЯТНИК ГЕТЬМАНУ ПЕТРУ САГАЙДАЧНОМУ В ТРАХТЕМИРОВІ РОЗСТРІЛЯЛИ НЕВІДОМІ ВАНДАЛИ

Напередодні першого туру Президентських виборів обстріляний з вогнепальної зброї і побитий киркою пам'ятник гетьману Петру Сагайдачному, який був встановлений торік на Покрову у Трахтемирові на Канівщині.

Про це першим повідомив у Інтернеті сайт "Козацького краю", після чого новина спричинила всеукраїнський резонанс.

Кулі зрешетили герб Петра Конашевича-Сагайдачного, а киркою, схоже, пам'ятник намагалися розбити навпіл. Про вчинок поки не встановлених мерзотників написав випадковий подорожуючий 1 квітня. На жаль, це не було жартом у "День сміху" — повідомлення супроводжувалося серією фото.

"Наразі ще рано говорити, хто це міг скоїти, — заявив директор ДІКЗ "Трахтемирів" Тарас Теліженко. — Точно знаю одне — стріляли і били пам'ятник ті, хто люто ненавидить усе українське. Але ж не росіяни це десант у Трахтемирові висаджували — біснувалися швидше за все "українці" за паспортом, але безродні за своєю натурою "малороси".

Такі примітивні зазвичай уявлення не мають про історію. Але, самі того не підозрюючи, вони перетворили на реально "бойовий" пам'ятник, який встановлено на честь 400-річчя перемоги над московитами. А війна з одвічними ворогами України, як відомо, триває і досі...", — говорить Тарас Теліженко. Директор заповідника знає, про що каже — ще зовсім недавно він і сам воював на Сході у складі 128-ї гірсько-піхотної бригади.

Його підтримав і скульптор пам'ятника Роман Турецький: "Для пам'ятника такого типу ушкодження — це як шрами для воїна. Дуріють — значить пам'ятник їм справді "небайдужий", бо правдивий і зачіпає за живе..."

За фактом пошкодження па-м'ятника порушено кримінальне провадження. Про це 3 квітня повідомив офіційний сайт Золотоніської місцевої прокуратури.

За інформацією правоохоронних органів, Канівським відділенням Золотоніського відділу ГУНП у Черкаській області проведено огляд місця події, за результатами

якого зафіксовані пошкодження верхньої частини пам'ятного знака. Наразі за вказаним фактом зареєстроване кримінальне провадження за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 296 КК України (хуліганство).

Канівським відділом Золотоніської місцевої прокуратури здійснюється процесуальне керівництво досудового розслідування зазначеного кримінального провадження. На даний час досудове розслідування триває, проводяться першочергові слідчі (розшукові) дії з метою встановлення всіх обставин вчинення кримінального правопорушення.

Розслідування гарантовано перебуватиме під постійним прискіпливою увагою ЗМІ: першочергове повідомлення видання "Козацький край" про злочин, скоєний у Трахтемирові, всього за тиждень прочитували вже більше 30 обласних і всеукраїнських інтернет-видань та телеканалів, серед яких і офіційні видання — від сайту департаменту Черкаської облдержадміністрації до офіційного видання Верховної Ради України. А завдяки інформагентству УНІАН про акт вандалізму в Трахтемирові знають уже й за ме-

жами України...

Бурхливу цікавість до події виявили і громадські організації, які висловили сподівання, що правоохоронці проявлять належні зусилля для того, щоб піймати і належним чином покарати вандалів. Публікації в інтернеті викликали серію гнівних коментарів по всій Україні.

Проте 10 квітня, вже через тиждень після оголошення правоохоронців про те, що "місце події оглянуто", директором ДІКЗ "Трахтемирів" і канівськими активістами біля обстріляного пам'ятника було виявлено частини патронів 12 калібру, якими стріляли невідомі. Підтвердженням ненависті нападників до всього українського стали стьожки, відірвані від синьо-жовтого державного і малинового козацького прапорів...

Ярослав ЗВЕНИГОРА,
фото **Йогана КАНЮКА**
та **Тараса ТЕЛІЖЕНКА**

У Легедзиному на Тальнівщині відновили бій 100-річної давнини і демонстрували печатку Симона Петлюри

Десятки реконструкторів, що з'їхалися до Легедзинового Тальнівського району Черкащини, відтворили події, які відбувалися тут на початку березня 1919 року — бій між військами Армії УНР із полку імені Кармелюка та більшовицько-московськими окупантами.

Із нагоди 100-річчя бою та з метою нагадування громадськості про ті часи і вшанування пам'яті загиблих Героїв, дирекція Державного історико-культурного заповідника "Трипільська культура" провела фестиваль військово-історичної реконструкції "Легедзине — буремний 1919-тий".

У рамках фестивалю було відтворено бій між кармелюківцями та більшовиками — у ньому взяло участь близько 80 реконструкторів, "озброєних" не тільки гвинтівками, шаблями і револьверами, а й кулеметами та гарматами...

Окрім того, у музеї заповідника "Трипільська культура" гості фестивалю могли переглянути виставку, присвячену 100-річчю Української революції та Визвольної боротьби. Зокрема, серед експонатів

виставки цього дня були привезені з Києва безцінні оригінали печаток часів УНР: Печатка Головного отамана військ УНР Симона Петлюри та Печатка полку Яна Кармелюка (саме цей полк вів бої під Легедзиним та в селі у березні 1919 року, відбиваючи наступ більшовиків на Умань).

Історична довідка

На початку березня 1919 року червоні розпочали піший наступ на Умань із Тального. Це містечко вони захопили напередодні. Протистояти ворожому наступу послали кармелюківців, основні частини яких у складі чотирьох сотень бійців та гарматного підрозділу 4-го березня зосередилися в Легедзиному. Кінна розвідка полку імені Кармелюка чатувала на ворога біля Тальянок, а в Доброводах стояв полковий обоз та резерв. Учасник бою згадував: "7 березня наші роз'їзди здибали велику кольону ворожої кінноти і піхоти, яка йшла по шляху з м. Тальне на Умань. Кіннота зав'язала бій і заставила ворога розвернутись в бойовий лад... Більшовики зайнявши, с. Тальянки, почали накоп'ялятися на висоту між сс. Тальянки - Легедзине, де і були залишені нашою піхотою".

Тобто, червоноармійці наступ вели "ланцюгами", саме по території відомого тепер трипільського поселення-гіганта.

"Зав'язалась стрілянина і продовжувалась до темряви. На ніч на позиції було залишено дві сотні, дві — в резерві на кінці села, а кіннота відійшла до гармат. Користуючись темрявою, більшовики під проводом місцевого провідника незаметно пройшли до самого села, очутившись в тилу нашої 2-ї сотні. Зав'язався упертий нічний бій — 2-га сотня була оточена і частина перебіта і переранена вмісті з лицарськи бившімся к-ром сотні хорунжим Янсоном, який був звірськи замордований на другий день..."

Журналісти телепрограми "Кордон Держави", що виходить на "5 каналі", скориставшись фестивалем історичної реконструкції у Легедзиному, водночас відзняли і реконструкцію подій квітня 1918 року. Тоді Донецька група Армії УНР, звільнивши від більшовиків велику частину Донбасу, вийшла на міжнародно визнаний кордон УНР з Росією і тодішньою Донською Республікою і встановила перші прикордонні стовпи.

Керівник Донецької групи військ УНР, отаман Володимир Сікевич про ті події згадував: "Я пішов

на наш кордон. Там були вже всі війська групи, що приїхали з мною, прийшов і наш пан-отець. Козаки принесли два високих стовпи, вималювали їх на жовто-блакитну фарбу, яку знайшли на станції, на кожному з двох боків намалювати тризуб, а під ним написали: "У.Н.Р.", а до стовпів прибили патики з нашим рідним державним прапором! Священик відслужив молебень, окропив святою водою прапори. Коли козаки піднесли до гори стовпи і закопали в землю, музика

заграла наш гімн, гармати дали салют, а козаки крикнули могутньо: "Слава!" Це було таке свято для нашого війська, що його зможе зрозуміти лише той, для кого Україна дорожче за життя" (генерал В. Сікевич "Сторінки із записної книжки").

Підготовлений німальною групою телепрограми "Кордон Держави" історичний випуск присвячено до Дня прикордонника України, який відзначатиметься 30 квітня.

Олександр БРАВАДА,
фото **Валерія ОЛІЙНИКА**

Новітні холодноряці: 93-а бригада ЗСУ кров'ю в боях здобула честь і право носити назву "Холодний Яр"

Нині 93-а ОМБр "Холодний Яр" — уже легендарна, про неї чув кожен в Україні і багато хто за межами держави...

У новітній історії Збройних сил України цей підрозділ став першим базовим, який готував перших українських військових для міжнародних місій миротворчих сил. Тут були сформовані 15 ротаций 240-го батальйону, що виконував миротворчі функції на території колишньої Югославії. Військовослужбовці, підготовлені тут, приймали миротворчу участь і в Сьєрра-Леоне, Ліберії, Іраку та Лівані.

У березні 2014 року бригада однією з перших вирушила на захист кордонів країни у Міловому та Троїцькому на Луганщині. Тоді ще ніхто не уявляв, яким чином будуть розвиватись події. У травні 93-тя воювала вже на Донецькому напрямку. У цей період формування понесло перші втрати — у перестрілці із бойовиками на блокпосту біля Золотого Колодязя загинуло троє військовослужбовців. У кінці травня — на початку червня почалися справжні бойові дії: тоді була захоплена перша російська установка "Град" під Добропіллям, відбувся перший бій із танками супротивника під Новоселівкою, а також визволення Селідового, Українська, Карлівки, Нетайлового, Первомайського, Авдіївки, Півська.

21 липня група підполковника Дмитра Кашенка, командира танкового батальйону, атакувала позиції проросійських сил на недобудованій ділянці об'їзної — на мосту. Пізніше він став загальновідомим під назвою "Республіка Міст". А група капітана Олександра Лавренка, ліквідувавши дві мінометні обслуги терористів, знищивши два автобуси з бойовиками і підбивши ворожий танк, вийшла на блокпост бойовиків у передмісті Донецька. Капітан героїчно загинув у бою, підірвавши себе у підбитому танку. Проросійські сили зазнали значних втрат та не змогли далі обороняти населений пункт...

24 липня бійці 93-ї окремої механізованої бригади, спільно з силами батальйонів "Дніпро-1", ДУК "Правий сектор", "Донбас" та "Шахтарськ", звільнили від бойовиків Півська, взявши під контроль трасу Дніпропетровськ-Донецьк. Таким чином було створено головний шлях постачання для українських бійців, які обороняли Донецький аеропорт імені Прокоф'єва...

21 серпня, під час боїв за Іловайськ на підкріплення до сектору Б прибуває підрозділ 93 ОМБр: 1-й механізований батальйон і зведена рота (337 чол., 2 танки, 12 БМП). Зведена рота у складі 187 чоловік з танками і БМП брала участь у боях за Петрівське під Савур-Могилою.

Під час виходу з оточення з-під Іловайська 29 серпня, БТГр 93-ї бригади, що налічувала 293 бійців, виходила у складі "південної" колони під командуванням підполковника Олексія Грачова. Разом з ними у колоні виходили групи 3 ОП СпП (30 чол.), підрозділів 39 БТРО і "Кривбасу" (всього 50-60 чол.), група Ігоря Гордійчука з Савур-Могили (14 чол.), підрозділ батальйону НГУ "Донбас" та 50-60 бійців з інших підрозділів МВС. Всього колона налічувала порядка 650 чоловік. У колоні було два танки: трофейний російський Т-72Б3, який виводив Євген Сидоренко, та Т-64БВ зі складу 93 ОМБр.

Колона рухалася маршрутом Многопілля - Червоносільське - Осиково - Победа - Новокатеринівка. Голова колони з трофейним танком Т-72Б3 Євгена Сидоренка і більшістю бронетехніки встигла минути Червоносільське, коли російські війська відкрили вогонь по колоні. Першим було підбито Т-64БВ 93 ОМБр, таким чином практично увесь автомобільний транспорт з другої половини колони виявився відрізаним і не минув Чер-

воносільське. Голова колони продовжувала рух в напрямку Новока-теринівки, поступово втрачаючи техніку від вогню супротивника. Вирватися з оточення на колесах вдалось лише легковій машині з журналістами та броньованому мікроавтобусу "Донбасу"...

Жахливі втрати Іловайська поповнили бої за Донецький аеропорт, де 93-а знову була в самому епіцентрі.

Ще у вересні 2014 року підрозділи бригади вперше були залучені безпосередньо до оборони Донецького аеропорту. Військовики бригади зайняли позиції у старому, новому терміналах і на вежі управління. Бійці бригади взяли участь у найзапекліших боях за ДАП у кінці листопада 2014 року - січні 2015 року. Легендарні "кіборги", у тому числі з 93-ї бригади, воювали за аеропорт 242 дні. Комбриг Мікаш Олег Михайлович перебував разом з підрозділами бригади в районі Донецького аеропорту, здійснював безпосереднє командування бойовими діями.

Весь 2015 рік і початок 2016-го, аж до виходу на відновлення у березні бійці 93 ОМБр утримували позиції у Півськах, біля руїн Донецького аеропорту (так званому "Мурашнику"), в Опитному, Водяному,

Красногорівці, на шахті "Бутівка". За сприяння СБУ, вдалось визволити військовика 93 ОМБр Ігоря Ковальчука, який провів у полоні бойовиків понад 8 місяців.

18 червня 2015 року старший лейтенант Олексій Шарко, солдати Олег Лавров, Сергій Страп, Андрій Кулик під вогнем противника, з власної ініціативи, на броньованій ремонтно-евакуаційній машині евакуйовали український танк Т-64БМ "Булат", залишений в безпосередній близькості від опорного пункту російських бойовиків у районі Донецького аеропорту...

Пізніше підрозділ ще не раз відзначився у зоні проведення АТО-ООС. Зокрема, 24 червня 2017 року в районі Бахмутської траси бійцями бригади було блискуче знешкоджено диверсійно-розвідувальну групу під керівництвом кадрового офіцера Збройних сил Російської Федерації. Командир ворожої групи та снайпер були ліквідовані у близькому вогневому бою, ще четверо диверсантів затримані, причому один з них — громадянин Росії, військовослужбовець за контрактом ЗС РФ. Було встановлено, що ліквідований російський офіцер командував окремою розвідувальною ротою.

Бійці 93-ї бригади віртуозно освоїли нові ракетні комплекси, які надійшли на озброєння у ЗСУ. 16 лютого 2019 року Командувач Об'єднаних сил генерал-лейтенант Сергій Наєв нагородив шістьох бійців 93-ї ОМБр відзнаками Командувача Об'єднаних сил за відмінне виконання бойового завдання - повне знищення довготривалих вогневих точок противника, звідки ворог вів вогонь великокаліберних кулеметів та гранатометів різних систем. Про це багато писалося не тільки в українських ЗМІ, але і на ресурсах окупованих територій та Росії. Перелякани точністю нанесення ударів, вороги жахали своїх обителів надзвичайною новітньою зброєю "укропів"...

Ще 22 січня 2018 року Роман Донік повідомив про те, що є намір присвоїти бригаді почесне найменування "Холодний Яр", на честь славетної історичної місцевості, що має давні традиції і славу.

Також, в рамках оновлення бригадної символіки, було вирішено змінити і гімн військового з'єднання. Слова для нового славня написав боєць прес-служби 93 ОМБр молодший сержант Владислав Стафійчук (позивний "Змій"), а Сергій Василюк, фронтмен українського гурту "Тінь Сонця", написав музику та поклав на неї вірш Стафійчука.

10 травня 2018 року на урочистостях до дня військової частини бригаді було вручено та освячено владикою Черкаським і Чигиринським Іоаном почесну корогву до нової почесної назви "Холодний

Яр". Це чи не перший випадок у історії Збройних сил України, коли бригада отримує почесний (мотиваційний) прапор на додачу до офіційного бойового знамена. На прапорі з одного боку — чорний холодноряський ворон, а з іншого - Дуб Залізняка з перехрещеними ножами...

Указом Президента України від 22 серпня 2018 року бригаді вже офіційно присвоєне почесне найменування "Холодний Яр". 24 серпня 2018 року, перед початком військового парадку на честь 27-ї річниці Незалежності України, командир 93-ї окремої механізованої бригади "Холодний Яр" полковник Владислав Клочков отримав із рук президента України Петра Порошенка новий бойовий прапор.

23 лютого 2019 року Начальник Генштабу ЗСУ Віктор Муженко офіційно затвердив нову емблему бригади.

Бригада зазнала найбільших втрат серед військових частин України. 10 квітня 2019 року на офіційній сторінці 93-ї ОМБр "Холодний Яр" у Фейсбукі оприлюднено відео, де названо число загиблих в часі війни від 2014 року: 284 бійці та офіцери...

Державними нагородами відзначено понад 1000 військовослужбовців бригади, серед них троє стали Героями України: капітани Олександр Лавренко і Сергій Колодій (посмертно) та майор Євген Єжевкін (позивний "Адам") — етнічний росіянин, який не раз довів у кропиритних боях, що Україну він любить понад усе...

ПРОГРАМА 24-Х ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ВШАНУВАНЬ ГЕРОЇВ ХОЛОДНОГО ЯРУ

Із нагоди 100-ліття всенародного повстання, яке почалося у квітні 1919 році у Холодному Яру...

Субота, 13 квітня, села Івківці, Медведівка, Мельники

Початок о 13 годині у селі Івківцях Чигиринського р-ну Черкаської області — покладанням квітів до пам'ятника Максимові Залізняку (скульптор Іван Гончар). У програмі також екскурсія в Земоланд та сходження на гору Семидубову, катання дітей на холодноряській тачанці та інше.

Відповідальний — Назар Лаврінченко, 067-476-25-26.

О 17 годині — покладання квітів до пам'ятника Максимові Залізняку у Медведівці. Одразу ж у Медведівському будинку культури розпочне роботу літературна сцена історичного клубу "Холодний Яр". Відбудеться презентація нових книжок, а саме: Михайла Колодзінського "Воєнна доктрина", Романа Ковалю "Здолати Росію", Василя Ковтуна "Дорогою через Майдан", Марка Мельника "Жадання фронту".

Відповідальний — Богдан Легоняк, 095-069-07-74, 047-30-95-33-1.

Неділя, 14 квітня, Мельники, Холодний Яр, Мотрин монастир, х. Буда, дуб Максима Залізняка

О 10 годині — покладання квітів на могилу Василя Чучупака та на братську могилу холодноряців. Віддання вояцьких почесей загиблим. Слово шани співорганізаторів.

Об 11 годині — покладання квітів до пам'ятників героям Холодного Яру, поручникові Юрієві Городянину (Горлісу-Горському) та родині Чучупаків.

Понеділок, 15 квітня, села Розумівка, Соснівка, Цвітна, Черноліска, Цибулеве.

Об 11 годині — вшанування братської могили козаків Чорного Ворона у Розумівці Олександрівського району Кропивницької області.

О 13 годині — покладання квітів до пам'ятника повстанцям у Соснівці.

О 13.45 — вшанування Пилипа Хмари та його козацтва у Цвітному.

О 15 годині — покладання квітів на могилу дружини і сина отамана Миколи Кібця-Бондаренка в Чернолісці. Екскурсія до 300-літньої гайдамацької криниці.

О 16 годині — лекція Євгена Букета "Марко Мамай — гетьман Ханської України". Поминальний обід.

У ХОЛОДНОМУ ЯРУ ЗНАЙДЕНО СНАРЯДНУ ГІЛЬЗУ З ПОВСТАНСЬКИМИ ДОКУМЕНТАМИ ТА ПАТРОННУ ГІЛЬЗУ ІЗ ЗАПИСКОЮ...

"Родзинкою" музею у запорізькому "Чигирині" стала випадкова знахідка, зроблена на схилі пагорбу в околицях Холодного Яру у Кам'янському районі Черкащини.

Це — гільза від снаряда 1916 року з написом "Schneider" на динці — прізвиськом знаменитих французьких зброярів німецького походження, яке увічнене навіть в Ейфелевій вежі. Гільза була щільно "загвинчена" частиною іншої такої ж гільзи — і в цьому своєрідному "футлярі-тубусі" збереглися документи холодноярських повстанців: декілька гербових метричних довідок царських часів, військова топографічна карта...

Судячи з шматка трофейної російськомовної більшовицької газети "Голос продработника", яка була тут же в гільзі, документи пролежали під землею з 1923-го року! Найцікавіше серед вже відновлених паперів — посвідка, виписана на прізвище КРЕВЕНКО (ініціали знищила воєнка, яка потрапила до гільзи). Текст гласить, що пред'явник цього — "пластун із кличкою ПСАЛОМШИК". Збереглося і полум'яне гасло: "ХТО ЗА ВОЛЮ І ЗА ЗЕМЛЮ РІДНУ - ТОЙ СТ(Р)АХУ НЕ ЗНАЄ. ВОЛЯ АБО СМЕРТЬ!" Легко читається і підпис того, хто видав цю довідку — КОЦУР. І в цьому загадках: як на посвідці з гаслом холодноярських повстанців може бути підпис із прізвищем отамана

Снарядна гільза, біля якої було знайдено два "браунінги" і пляшку з настоянкою, зберігала повстанські документи, один із яких містив знамените холодноярське гасло...

На старовинному фото, яке досі ніде не друкувалося — невідомий холодноярський повстанець-кавалерист. На чоботях холодноярця — пілюка, чистіші тільки там, де були в стрелках під час рейду на Черкаси...

так званої "Чигиринської республіки", з яким холодноярці ворували? Утім, дехто з очевидців тих подій згадував, що вороженця ця була далеко не завжди. Та й

не факт, що з великого роду Кочурів із чигиринського Суботіва саме Свирид поставив той підпис...

Одним словом, багато що за-

лишається загадкою. Як і те, що за настоянка на травах у скляній пляшці була захована поруч з гільзою з документами і чому один із двох пістолетів-браунінгів, захованих у горщику так само поруч, був знятий із запобіжника. Здається, саме Провидіння нагадає сучасним українцям: з підступним і підлим ворогом, з яким нині воює, тримайте зброю завжди напоготові — як прапори її тримали ще сотню років тому...

У квітні 2019 року до рук дослідника Холодного Яру Михайла Шитка потрапили нові унікальні речі холодноярців, серед яких — лампадка, що, за переказами, була в землянці отамана Хмари. А ще — знайдена у стрюхломому пеньку дерева гільза від патрона американського взірця, в якій була напівзтіліла записка. На жаль, фахівці-експерти, дослідивши вміст гільзи, сказали, що розібрати текст записки вже неможливо...

Натомість, чудово зберігся порох, яким була повністю наповнена ще одна ретельно запечатана велика гільза від снаряда. Прекрасно збережений сухий порох відправлено у 503-й окремий батальйон морської піхоти, який воює на Донбасі у секторі "М" — сучасні українські воїни знають, як його використати...

Розшукано досі невідоме фото холодноярської козачки Дусі Апілат

Дуся Апілат із чоловіком та сином

Це чорно-біле фото друкується вперше. На ньому — не менш знаменита, аніж отаманша Маруся, козачка Холодного Яру. Згідно досліджень письменника Романа Ковалю, вона була майстром шабельного бою, воювала у кінній сотні холодноярських повстанців — під командою сотника Андрія Чорноти.

Досі невідоме унікальне фото вдалося розшукати дослідникові Михайлу Шитку — через родичів легендарної козачки.

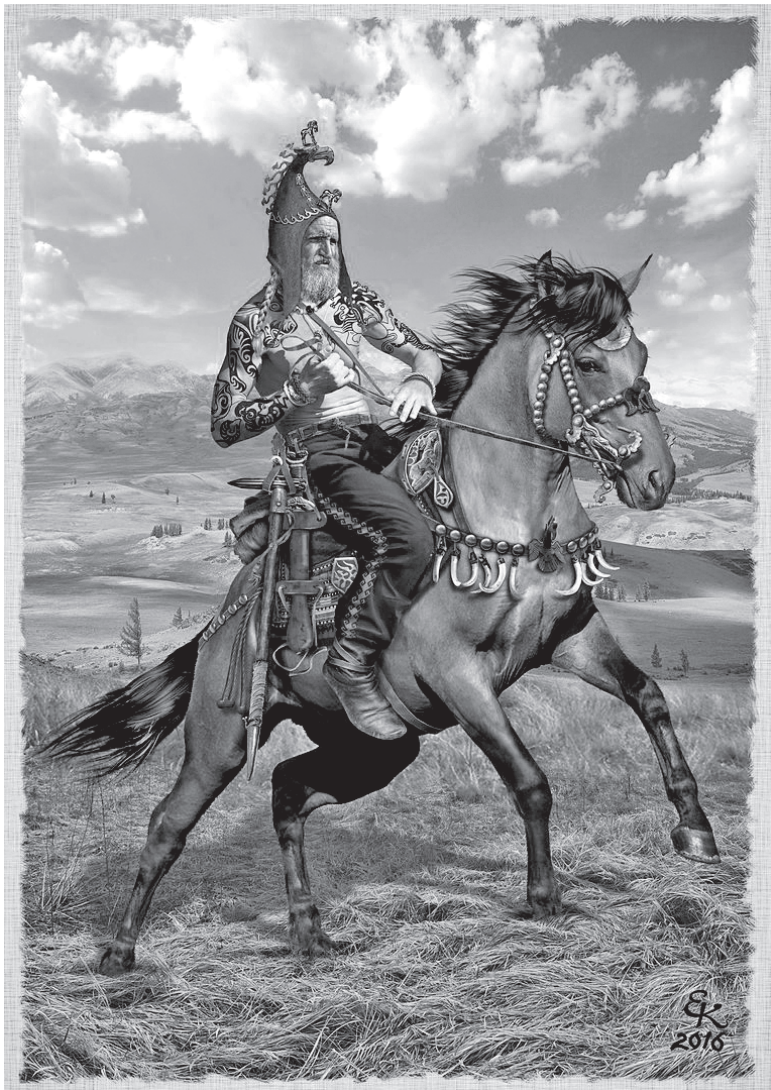
На фото, зробленому у 1920-х роках у Фундуклівці, Дуся Апілат — разом зі своїм чоловіком Платоном Темним і сином Шурою...

До речі, у фільмі "Чорний Ворон", який зараз знімається на Черкащині, роль Дусі Апілат вдало виконує актриса українського кіно Зоряна Марченко (на кольоровому знімку) — порівняйте фото українок, різниця між якими — 90 років...

Олександр БРАВАДА

Зоряна Марченко у ролі Дусі Апілат

Холодний Яр знаменитий своїми повстанцями, старовинним Свято-Троїцьким "Мотриним" монастирем та його ставом, водою якого гайдамаки Максима Залізняка святостили своїм ножем. Не так широко відомим є те, що монастир і став знаходяться на території одного з найбільших городищ скіфської доби, названого як і монастир на честь легендарної місцевої володарки Мотрі – Мотронинським...

Мотронинське городище розташоване на краю великого лісового масиву (загальна площа масиву – близько 30 тис. га) й займає верхівку вододільної височини, яка зусібіч оточена балками та ярами. Балки з трьох боків уклинюють територію городища. Найбільша балка заходить з півночі. На дні її є невелике озерце, що живиться джерельною водою. Багато джерел б'є на схилах балок, особливо в східній частині городища, поблизу Гайдамацького ставу. З цих джерел витікають невеличка річка Сріблянка і її притока Креселка, яка впадає до Тясмину. Поєднання рельєфу місцевості (яри і пагорби створюють природні рови та вали), родючого ґрунту та наявності джерел питної води зробили це місце дуже вда-

лим для побудови великого та добре захищеного городища.

Мотронинське городище має форму неправильного овалу, витягнутого по лінії північний захід – південний схід. По периметру оточене оборонним валом та ровом. Із трьох боків перпендикулярно до основного валу розташовані відрізки валу різної довжини, які імовірно прикривали шляхи, що вели до городища. Оборонні споруди городища майстерно "вписані" в складний рельєф місцевості. Як і більшість городищ скіфських часів, крім зовнішньої системи оборони городище має також внутрішню укріплену частину – цитадель. На сьогоднішній день більша частина внутрішнього валу, що захищав цитадель, майже повністю розорана. Найкраще збереглася південно-східна частина внутрішнього валу.

Загальна площа городища, за результатами аерофотозйомки, становить близько 200 га. Площа цитаделі – 70 га.

Вали Мотронинського городища сягають 10,5 м від дна рову при ширині основи 15-20 м, а глибина рову – до 6 м при ширині у верхній частині 15 м. За скіфських часів глибина ровів була, звісно, значно більшою. А довжина валів лише зовнішньої лінії дорівнює приблизно 4 км.

На півдні та південному заході поблизу городища розташовані поховальний курганний ком-

Мотронинське городище – давня столиця Межовиків

Тисячі років тому в Холодному Яру був "мегаполіс"-фортеця вправних землеробів і хоробрих воїнів

плекс – 71 курган, з яких 27 досліджено вченими.

Також у курганах басейну Тясмину й на суміжних територіях відкрито найдавніші в українському Лісостепу поховання воїнів-вершників – кінця VIII або початку VII століття до н.е. Поява кінного війська була дуже важливою подією. Спільноти, що мали його, здобували велику перевагу над іншими. Щоправда, серед учених ще немає одностайності в питанні, чи належали згадані вище поховання місцевій аристократії чорноліських племен, а чи то були поховання зайшлих номадів – кіммерійців або найбільш ранніх скіфів. У будь-якому разі археологічні знахідки говорять про те, що місцеве населення мало і мирні стосунки зі степовиками.

Другою загадкою є саме населення Мотронинського городища, яке судячи з усього складалося з представників різних племен. Про це говорить той факт, що цитадель городища була розділена навпіл внутрішнім валом на східну та західну частини. Крім того, розкопки пока-

зали, що житлові будівлі в городищі були 30-ти різних типів.

Городище протрималося в "бойовому режимі" близько 100 років (друга половина VI – початок V ст. до н.е.). Фортифікаційні споруди кілька разів добудовувалися та відновлювалися після руйнувань. Проводилася регулярна чистка ровів приблизно раз на 10 років. Не виявлено ознак раптової загибелі городища. Очевидно, його населення з якихось причин переселилося в інші місця.

Більшість курганів насипана в часи занепаду городища в V ст. до н.е., імовірно все це скіфські поховання. Є декілька великих курганів, таких як найбільший курган "Скіфська могила", з похованнями знатних скіфів. Ряд курганів без поховань вважаються кенотафами – символічними могилами.

Сліди подальшого життя людей на Мотронинському городищі тягнуться аж до нашого часу. Особливо помітними вони стають із появою монастиря у XVII ст. У валах городища імовірно в ці часи була ство-

рена система підземних ходів (можливо чернечих келій-печер та переходів між ними), які зараз практично завалені.

Що ж за події відбувалися в VIII-V ст. до н.е. у басейні ріки Тясмини? Географічне положення цього регіону – поблизу Дніпра і водночас на порубіжжі зі Степом – зумовило те, що його населення одним із перших зіткнулося зі степовими номадами – спочатку кіммерійцями, а потім скіфами й опинилося в гущі історичних подій. Ще в передскіфські, так звані кіммерійські, часи (IX-VIII ст. до н.е.) тут сформувався найбільший у наддніпрянському Лісостепу осередок племен чорноліської культури з розвинутою бронзоліварною справою і ланцюжком городищ, що тягнулися вздовж дніпровської тераси від району Сміли до Чорного Лісу у верхоріччі Інгульця.

Кіммерійці та скіфи були нащадками Степовиків – представників Зрубної культури, які у II тис. до н.е. переселилися з Краю в Азію, але на початку I тис. до н.е. повернулися на прабатьківщину на відміну від частини переселенців, яка залишилася в Індії. У результаті їхнього повернення у степи Причорномор'я, в середовищі Степовиків почалися гострі суспільні процеси, які вилилися у війну між самими племенами Степовиків (Геродот описує її, як конфлікт між аристократією кіммерійців та простим народом перед приходом скіфів) та військову агресію проти Межовиків-чорноліців. Саме в цей час Межовиками було побудовано ряд укріплених городищ, головним з яких на період кульмінації військового конфлікту стало Мотронинське городище.

У V ст. до н.е. ситуація на межі степу нормалізувалася. Саме тому Мотронинське городище втратило свої оборонні функції, але стало певним святым місцем, навколо якого був створений курганний комплекс.

У подальшому скіфи самі долучилися до побудови городищ разом з протослов'янським населенням. Скіфи уклали мир із племенами Межовиків і Лісовиків, утворивши Велику Скіфію.

<http://www.spas.net.ua>
Малюнки Євгена КРАЯ

ЯК ОТАМАН ГОНТА НАЙМИТОМ ПРИКИДАВСЯ

Мав я кілька вибраних одчайдухів – хлопців-побратимів: Пугач, Чорний Ворон, Залізник, підполковник Дорошенко і гвардійський офіцер-росіянин, що його прізвища не можу пригадати; він завжди в боях із більшовіками викрикував: "Не здавайтесь, братішки, більшовікам! Не здавайтесь, оні пленных стреляють!" Це були такі хлопці, що з ними – "у вогонь і в воду", як каже наша приповідка: вони не зрадять і в біді не покинуть! Із ними я не раз майстрував більшовікам такі "фокуси", що після всього при самій згадці вчиненого морозило спину...

Поблизу свого села я, з обережності, не оперував. Хоч мене називали "отаман Гонти", та випадково хтось із селян зустрівши мене, міг би впізнати і не хотючи або й навмисне (а таких не бракувало!) розтарабанити в селі. Тоді б моїй родині не з медом було б... У нашому загоні, крім отамана Гризла, дуже мало повстанців знали, що я Лютий-Лютенко, а ті, що знали, знали тільки для себе. Та все-таки я час від часу ночами навідувався додому з моїми хлопцями-побратимами. Але одного разу вирішив я поїхати додому сам один і за дня. Було це в Маслян. Одягнувся я по-селянському, сів охляп на коня і поїхав.

Поглядаючи на всі боки, щоб не було цікавих очей, в'їхав я чвалом на подвір'я, поставив коня у скірті соломи (у скірті була висмикана ніша на двоє-трьох коней). Зайшов до хати, привітався. Мати саме вареники вибирала з окропу, і я зразу сів до столу. А тут, наче вихор, увігналися більшовіки на подвір'я, і то багато, десть із півсотні, зразу оточили хату. Мати, що йшла до мене з макітрою в руках, так і отерпла з переляку, стоїть нерухомо серед хати. Жінка в плач... Що робити? Втікати?.. Захищатися, відстрілюючись? Ні! – щось мені наче б шепнуло. А тут уже й "товариші" в хаті. Один до батька пристав, а другий до мене:

– Ти хто?..

– Наймит, – кажу.

І він, мабуть, повірив, бо раптом відвернувся від мене і повернувся до батька, якого щось розпитував, матюхаючись, другий більшовік.

– Где белый офицер?!

І вмить обидва підхопили під руки батька, що сидів на ослоні, та й простягли ницьма на тому ж ослоні. Вбіг до хати ще й третій більшовік і, не сказавши й слова, витягнув з кобури револьвер та й по іконах – бах! бах! бах!.. А з батька вже й штани здирають, щоб шомполи щільніше до тіла приставали. На пострипи, що пролунали, до хати вле-

Малюнок Юрія Журавля

тів якийсь старший "товариш" і зразу "общепонятним" національним матом до тих, що вовтузились коло батька:

– Вон, сукіні сини! Вон (туди-через-туди вашу матір), прохвості! Вон! вон! вон!..

Усі три більшовіки вибігли з хати. Я в той час стояв отетерілий біля відчинених дверей до бічної кімнати. А той старший чи командир, що повіганаєв із хати своїх товаришів, глянув мовчки на образи на стіні та на стіл, побризканий дрібненькими кусочками скла, що поспало від прострелених ікон, підступив до мене і раптово штовхнув мене так, що я, мало що не запоровши носом, опинився в бічній кімнаті. Штовхнув він мене так ловко і так несподівано для мене, що я, зиркнувши на поріг, за який я зачепився ніском чобота, вилаявся. А тут і він коло мене. Причинив двері та й каже:

– Пане курінний!.. Чи ви здуріли?! Чого ви тут?.. Ще не впізнали? Я ж ваш колишній бунчужний.

Я ошелешений не знав що думати і що казати. Чи це правда, що я чую, чи якась хитра провокація?..

– Негайно втікайте звідси! І то зараз! – підвищив голос. – Не бачите, що тут робиться?! Зараз мені... щоб вашого тут і духу не було!

Розпрощавшись швиденько з усіма, вибіг я до скірти, сів на коня та й через город на дорогу і погнав. Причвалав я до своїх козаків і розказав їм про все, що мені приключилося. Посміялися з мене, що Масляна не вдалася, але постановили цієї більшовицької частини не переслідувати, з уваги на мого колишнього бунчужного, який урятував мені життя. Згодом стало відомо, що мій рятівник, бунчужний, наказав покарати того селянина, який доніс на мого батька за ме-

не і його покарали за... "фальшивий донос". Це, думаю, зробив бунчужний на пострах для селян, щоб тримали язика за зубами, щоб не доносили...

СІВШИ В "ПОЗУ БУДДИ" НА ДЕРЕВІ, СТАВ "НЕВИДИМИМ" ДЛЯ БУДЬОНІВЦІВ

Ми з Гризлом та ще кілька отаманів зі своїми загонами опинилися аж на Херсонщині. Денікінці саме відступили, а на їх місце йшли більшовіки, і ми весь час товклися з ними. Одного разу нас повідомили посланці з інших загонів, що в цю місцевість підсувається армія Будьонного, яка довгий час перебувала на польському фронті. Ми порозсипали розвідувачів, а самі засіли радити що робити. Більшість отаманів були за те, щоб зійти з дороги, бо армія Будьонного велика, і ми з нею не впорасмося. Я доводив і обстоював свою думку, що якраз навпаки: засісти і всім разом напасти з усіх боків на Будьонного і розбити його армію. Свій погляд я спирав на тому, що та армія відступає вже з фронту, вона мусить бути виснажена, знебадьорена та ще й утомлена довгою дорогою, тому не витримає нашого несподіваного наскоку з засідки, і ми без великого труда її розторочимо.

Розійшлися ми з наради якісь похнюплені, з невиразними думками і неясним рішенням – ні так, ні сяк. Але я стояв на своєму – бити! "Язика", що їх упіймали наші розвідувачі, підтверджували те, що я доводив під час наради, а саме: будьоновців багато, але вони виснажені боротьбою на фронті і перевтомлені кількденною дорогою. Це мене ще більш підбадьорило до наскоку на будьоновців, і я вперто стояв на своєму, тим більше, що як ска-

зали нам "язики", мета Будьонного – "очистити територію від петлюрівських банд-повстанців". Отже, будьоновці йшли проти нас, і це знали всі отамани, тому я надіявся, що вони мене не покинуть напризволяще; коли я наскочу на будьоновців, то й вони, якщо не всі, то хоч декотрі, наскокотять з інших боків мені на допомогу і буде по армії...

Порадившись і обдумавши з побратимами, як і що кому робити, розподіливши ролі, ми – 800 бійців – пішли у наступ. Наскок наш був успішний. Лава будьоновців захиталась. Видно було, що ця армія вперше зіткнулася з партизанами, бо наш удар зчинив серед будьоновців замішання, хаотичний безлад. Треба було ще в двох-трьох місцях вдарити повстанцям по лаві будьоновців і було б по будьоновцях. І цього я чекав. Ось-ось, думав я собі, вдарять наші хлопці і становище мого загону покращає...

Від редакції "Козацького краю": він із честю пройшов через усі нелегкі випробування. Здається, Доля і Бог оберігали отамана Лютого-Лютенка усе його життя. Він зумів уникнути смерті в бою. Не піддався на більшовицькі хитрощі засідок і фальшивих "нарад отаманів". Був одним із небагатьох отаманів, що вдало перетнули кордон й емігрували після поразки Визвольних змагань. Уникнув поліцейських репресій на еміграції в Польщі, хоча й не приховував того, що є українським націоналістом – створив тут українську школу, театр і школу. На еміграції у Німеччині хитрощами визволяв українців із гітлерівських концтаборів, був схоплений гестапо у червні 1942 року та зумів звільнитися. Вижив на еміграції у спекотній як кліматично, так і політично африканській державі Марокко. Займався бізнесом і фінансував безліч українських заходів на еміграції у США і пішов у інший світ тільки навесні 1989 року, за три місяці до свого 92-річчя. Славний отаман, який достойно пройшов горнило "Вогню Холодного Яру" навіки спочив у тихому містечку Саут-Баунд-Брук американського штату Нью-Джерсі...

Небавом будьоновці зорієнтувалися в чому справа, впорядкували свою захитаність і пішли в бій. Хоч вони були виснажені фронтом і втомлені довгою дорогою, але своєю численністю вони переважали нас, мабуть, один до восьмидесяти. Коли ж розгорівся завзятуваний бій, будьоновці нас оточили. Сподівана допомога мені не прийшла...

Сили були дуже-дуже нерівні, але билося ми так завзято, що коли б десть збоку вдарила на будьоновців хоч сотня повстанців чи партизанів, ми перемогли б. Та допомоги не було. Втікати було нікуди, бо ми були оточені, як у мішку. Сила наша слабувала, кількість щохвилини ставала меншою і потужний голос гвардійського офіцера "не здавайтесь, братішки, не здавайтесь!" мало допомагав, та й голос той раптом обірвався... Бій тривав годин три, і прийшов кінець. Я приготувався вмирати. Підповз на якусь крилату й безверху деревину і сів на присторчі, підклавши під себе дві японських бомби. Вирішив умирати, але чекав, щоб довкола мене скупчилося якомога більше будьоновців, а тоді зірву себе і їх повбиваю. Хотілося, щоб моє життя їм дорого обійшлося...

І... чудо! Будьоновці на різних віддалях обабіч мене проїхали й поминули, не помітивши, що я сиджу на присторчі, підклавши ноги під себе як Будда. Мені аж соромно стало. Я ж приготувався вмирати, а тут... сталося з Божої волі навпаки. Я живу, та ще й у позі такої комічної сиджу, аж смішно.

Сповзнувши з деревини на землю, перехрестився і подякував Богові за предивне спасіння. Підвісив свої гранати, зійшов на узбіччя яру і чвалав у той бік, звідки перед боєм ішли будьоновці. Ідучи так поміж трупами, натрапив я на вбитого сотника Петріва зі Шполю. Розривна куля розшматувала його груди так, що серце було видно як на тарілці. Я став на коліна, поцілував його в чоло, перехрестив і пішов далі...

Готуйтеся до Фестивалю Нескореної Нації "Холодний Яр"!

5-7 липня 2019 року на Черкащині проходитиме Фестиваль Нескореної Нації "Холодний Яр" — всеукраїнський націоналістичний, просвітницький, благодійний фестиваль.

Уже вп'яте він проходить у урочищі Холодний Яр, у селі Грушківка Кам'янського району Черкаської області. Фестиваль вперше відбувся у 2015 році та став уже традиційним.

Не слід плутати фестиваль із вшануваннями героїв Холодноярської Республіки, що вже понад 20 років відбуваються у селах урочища Холодний Яр. Вшанування проходять як данина пам'яті українцям, що боролися проти московсько-комуністичної окупації на теренах Черкащини, зокрема в урочищі Холодний Яр (цього року Холодноярські вшанування проходять 13-15 квітня).

Фестиваль "Холодний Яр" має дві рівноправні за важливістю мети:

1. Просвітництво
2. Благодійність

Досягнення першої мети відбувається шляхом змістового наповнення головних локацій фестивалю. Програма фестивалю складається із гутірок за участі відомих політиків та громадських активістів, відомих письменників, майстер-класів, а також музичної сцени. При цьому організатори обирають для гутірок теми, пов'язані з національно-визвольними змаганнями українців різних історичних періодів, політичною та геополітичною ситуацією в країні та світі, ідеологічними дискусіями, культурними новинами та презентаціями книг. Гурти й артисти на фестивалі виконують пісні виключно українською мовою.

Досягнення другої мети реалізується збором коштів на потреби українського війська.

Художник Сергій СНУРНИК

Фестиваль "Товмаський курінь" запрошує патріотів до рідного села знаменитих холодноярських отаманів

Село Товмач Шполянського району, батьківщина холодноярських отаманів Чорного Ворона та Івана Лютого-Лютенка, запрошує на традиційний історико-просвітницький фестиваль "Товмаський курінь", що відбудеться 15 червня 2019 року.

Заїзд та таборування з 14 червня від 16.00 з обов'язковим попередженням про прибуття. Зона таборування — парк біля Будинку культури.

Контактні телефони: (098) 475-78-01 (Дмитро) та (067) 878-92-19 — (Анатолій).

Монета "Холодний Яр" символізує головний скарб урочища — його історію...

Нацбанк України вводить у обіг із 15 квітня 2019 року пам'ятну монету "Холодний Яр" номіналом 5 гривень із нейзильберу.

Акцент дизайну монети, над оздобленням якої попрацювали художниця Марина Куц та скульптор Анатолій Дем'яненко — на історико-культурній складовій популярності цього краю серед українців в усі часи історії становлення нашої держави.

На аверсі монети, на матовому колі — напис УКРАЇНА, над ним, у дзеркальному колі — стилізований, сформований із гілок, жолудя і листя напис ХОЛОДНИЙ ЯР. А ще — номінал монети, логотип Нац-

банку і рік карбування — 2019.

На реверсі монети — композиція, що символізує реліктовий дубовий ліс: угорі і внизу, з ракурсу погляду людини в небо, зображено дерева, вершини яких тягнуться до подвійного кольорового кола у центрі монети, що символізує зелень лісу та золото сонця.

Ліворуч і праворуч — козаки-вершники, які символізують визвольну боротьбу часів Гайдамаччини та Холодноярщини ХХ століття; унизу серед дерев — Святот-

роїцька церква Мотриного монастиря.

Категорія якості карбування — "спеціальний анциркулейтед" (елемент оздоблення — тамподрук), тираж — 40 000 штук. Нагадаємо: у обігу монета "Холодний Яр" — із 15 квітня.

НЕ ДОПУСТИ ПОМИЛОК 1918

Відомий художник закликав не повторювати помилки 100-річної давнини

21 квітня в Україні — другий тур виборів Президента.

У день, що приходить між датами народження Адольфа Шикльгубера-Гітлера (20 квітня) і Володимира Ульянова-Леніна (22 квітня), українці обиратимуть Гаранта Конституції, який водночас буде Головнокомандувачем Збройних Сил у часі продовження протистояння агресії всіх зовнішніх і внутрішніх ворогів української Державності.

Не називаючи жодних прізвиськ сучасних політиків і ні за кого не агітуючи, знаменитий київський художник Андрій Єрмоленко згадав події столітньої давнини, закликав українців не повторювати помилок минулого і єднатися перед лицем загроз Україні...

На Черкащині тривають зйомки фільму "Чорний Ворон"

Тривають зйомки епізодів фільму "Чорний ворон" — кінопроекту, що стартував минулої осені. Цього разу знімальна група працювала на залізничній станції Поташ у Маньківському районі Черкащини.

Кажуть, тут збереглися найвідповідніші тому періоду станційні приміщення. Відтворювали події, які відбувалися в Кам'янці, повідомили "Вісті Черкащини".

— Потрапили, як гості, на зйомки "Чорного Ворона". Черкащина, залізнична стан-

ція, паровоз, велика масовка, творча група та кіношна метушня... Ну, дуже ностальгічно, — розповів у "Фейсбуці" директор державного історико-культурного заповідника "Трипільська культура" Владислав Чабанюк. — Зустріли купу-прекупу друзів, які були нами на нашому чорнокозацькому кінопроекті. Та і нових... Бідні вінничани мали тимчасово перетворити свого петлюрівського броньовика на "Врага капітала" і начепити на кашкети "звюзди". Хочу сказати: картинка фільму буде дуже красива і кіношна...

У зйомках "потаського епізоду" фільму

взяли участь і студенти Тальнянківського агротехнічного коледжу.

Нагадаємо, у листопаді минулого року зйомки "Чорного ворона" відбувалися в Тальнівському палаці графа Шувалова. Тоді теж в масовці брали участь десятки тальнівчан.

Фільм "Чорний ворон" — екранізація однойменного роману-бестселера Василя Шкляра. Картина розповідає про події 100-річної давнини, коли холодноярські повстанці боролися проти червоних окупантів. Очікується, що фільм вийде в прокат у серпні 2019 року.

Свідectво про державну реєстрацію
КВ №18773-7573ПР від 18.01.2012 р.

Козацький край

Головний редактор —
Олег ОСТРОВСЬКИЙ
Шеф-редактор — Віктор ВОЛЯ
Редактор випуску — Петро ДОБРО
Засновник — Чигиринська ГО "Вільне
Козацтво Холодного Яру"

Редакція дякує Всеукраїнській правозахисній організації "Меморіал" та особисто Анатолію ДЕПУТАТУ за сприяння у підготовці спецвипуску

Із питань придбання та розповсюдження газети звертатися до редакції "Козацького краю" за адресою: вул. Надпільна, 330, к. 4, м. Черкаси, 18005, тел.: (0472) 31-29-74

E-mail: Cossack_land@i.ua

Газета віддрукована в ФОП Журило С. Д., м. Черкаси, вул. Кобзарська, 1а. Тираж 3 000 екз. Замовлення № 204.